చీకటితప్పు

వేలూరి శివరామశాస్త్రి

(ఆశ్వయుజ భారతినుండి అనువృత్తము)

౪

(౫)

"సుబ్బారా వాటపాటలలో ఎంత దిప్పకాయో చదువుసంస్థలలో అంత మొదటిపిల్లకాయి. అతఁడు విద్యార్థులకే కాదు సనాతనే కాదు అధునాతనే కాదు, ఒకటేమిటి అన్నిసంస్థలకునూ లీడర్. చదు వతనికి ఖేల. అతఁడే ఈచచ్చుపుచ్చు పరీక్షలో తప్పితే ఇఁక ప్యాసుకాఁగలవాళ్లెవళ్లు?" అని - మైత్రమ్మ వ్రాసిన ప్రత్యుత్తరము చూచుకొని చూడమ్మ తనమనసు పదిల పఱచుకొనెను.

మైత్రమ్మ వ్రాసిన ఈయుత్తరములోని అక్షరము లన్నియు నెంత సత్యములో అవి అంత అసత్యము లనియు చెప్పవచ్చును. ఏలనఁగా ఆసంగతుల కీదిగువ సంగతులనుగూడఁ జేర్పనిచో అతని సంపూర్ణస్వరూప ములో సాఁబాలయినను పూర్తి కాదు.

తలిదండ్రులు లేకపోవుటచే అదుపాజ్ఞలులేని ధనికులగు యువకులను వలచు స్వాతంత్ర్యలక్ష్మి అతని మెడలో వరమాల్యము వైచెను. పత్తననివాసమువలనను, సంస్కారమునకు తోడుగా ప్రకృతివిద్య ప్రసాదించిన విజ్ఞానమువలనను, పరిసరములవలనను అతఁడు విధినిషేధ ముల బాధలను చవిచూడలేదు. అతనికి దేనికిని లోపము లేదు. అతఁడు తన యిష్టమును కొనసాగించుకొనఁ గలఁడు. తా నెవరికిని దేనికిని బద్ధుఁడు కాఁబనిలేదు. అతనికి సంసారబాధ లేదు. ఎవరిభయమును లేదు. అతఁడు కొన్నిటిలోనయినను అన్నిటి నెఱుఁగఁడు. కాని అన్నిటిలోని కొంత యెఱుఁగును. అతనికి వలసి నంత గుండెనిబ్బరము కలదు. అతఁడు చక్కఁగా నవ్వఁ గలఁడు. తీవ్రముగా వాదింపఁగలఁడు. తనపక్షము సమర్థించుకొనఁగలఁడు. లెస్సగా చదువఁడు. కాని పరీక్షలు ప్యాసు కాఁగలఁడు. ఇంద్రియములు కొంపోవు దారిలో వెనుకడుగువేయక పోఁగలఁడు. వీని అన్నింటి వలనను సుబ్బారా వార్ట్సుకాలేజీలకన్న మిలిటరీకాలేజికి ఎక్కువపనికివచ్చునని చెప్పవచ్చును కాని యీ మాటగూడ సిద్ధాంతముచేయుటకు వలనుపడదు. ఏల నఁగా అందము ఎచట విలువకలదో అట్టి దినుసు కంటఁబడఁగనే అతఁడు సులభముగా ఓడిపోవును.

కాని ఈ ఓటమియే అతనిమతములో విజయము. ఎటు లనఁగా చచ్చి మృత్యువును జయింపవలయుననుట యుపనిషన్మతము—'వినా శేన మృత్యుం తీర్త్వా'. ఈ యోటమికూడ విజయమగునని పుట్టఁబోవు హైందవసోల్జరులు అనుమతించుచో అపుడితఁడు యోధకళాశాలకు సమర్థుఁడని అంగీకరింతముగాక!

సుబ్బారావుకు వయసు వచ్చెను. దానితో పాటు వాసన లన్నియు పల్లవించెను. అతనికన్ను కఢు వాడియైనది. అతఁడు దానితో జనారణ్యములోని కులుకును. అందతని చూపుతుమ్మెద వాలని కొమ్మలే యుండవు.

అందగత్తెలు పలువురు తనకొఱకు వెచ్చనూర్తురని యతనినమ్మిక. తానే వారిని మిగుల వలచె నని తనకు తెలియదు. కొందఱు తనకు లేఖలు వ్రాయుదురని అతని ధీరత. తన హృదయమునందలి యొకపొరలో తాను వ్రాసిన మోహాక్షరము లున్నవని యతఁ డెఱుఁగఁడు. ఇటు లతని కౌతుకవృక్షము కడుదవ్వుగా వేరులు పాఱి కొమ్మలచే సాగెను. చూడమ్మసౌందర్యసర్వస్వమును నిశ్శేష మొనరించుటకు కొండంతాశతో అతఁడు రైలు దిగెను. దిగి ఎకాయెకి రామస్వామి యింటికే వెళ్లెను.

సుబ్బారావు కానిపింపఁగనే మాణిక్యమును, రామస్వామియు ఐకకంఠ్యముగా 'పేపరు సరిగా వ్రాసి

తివా?' అని యడిగిరి. 'చేతనయినటులు వ్రాసితి' నని యతఁ డనెను. పిదప చూడమ్మ ప్రయత్నముకన్న నెక్కువ అయిన మాణిక్యము ప్రయత్నముచే రామస్వామియింట విందులును వినోదములును, అచ్చటలును ముచ్చటలును చక్కఁగా జరిగెను. రామస్వామి వాత్సల్యమును, మాణిక్యము గౌరవమును, చూడమ్మ బెదరుచనవును అతనికీమాటు ఆనందము కలిగించెను. వారు ఏకకుటుంబీకుల వలె నమేకముగా నుండిరి.

సంఘదేవతయొక్క కుటిలకటాక్షమువలన చూడమ్మకు సాహసము మెండాయెను. సుబ్బారావుమోటారుమీఁద ఆమెదే అగ్రపీఠము. అతని భోజనభాజనముల కామెదే అంకురార్పణము. సుబ్బారావులోభలత కిదియంతయు ఎరువాయెను.

వారు సౌందర్యమును గుఱించియు, ప్రేమను గుఱించియు, సృష్టినిగుఱించియు ప్రసంగించుకొనిరి. క్రొత్తగా కనుగొనఁబడిన హైడ్రోజన్, ఆకాశవక్రత, క్లోరిన్, బ్రహ్మాండవ్యాసము ఈమొదలగునవిగూడ వారి ప్రసంగమునుండి తప్పించుకొనిపోలేదు.

సుబ్బారావుమోటారు రపుడొక నిర్జనప్రదేశమున నాఁగెను. ఆలోచనలలో మునిఁగి తేలుచున్నటులు గాలి మెల్లగా వీచుచుండెను. ప్రత్యుత్తరములేని ప్రశ్నప్రవాహమువలె అచటి నది ప్రవహించుచుండెను. మోహినిచేతిలోని సుధాభాండము పగిలి నలుదెసల వ్యాపించినటులు వెన్నెల యలముకొనెను.

చూడమ్మకు సప్తఋషులును, అరుంధతియు దర్శనమిచ్చి యానందమొసఁగి యామెదృష్టి నాకర్షించిరి.

'ఏమిటి చూచుచుంటివి?'

'ఆరంజోతి, మంచపుఁగోళ్లు.'

సుబ్బారావులేచి 'ఇదే మనమంచము, ఇదుగో వసిష్ఠుఁడు' అని చూడమ్మను తనకరపంజరమున బంధించెను. ఆమె తన యునికినే మఱచెను. ఆవెన్నెలలో వారికి పడకటిల్లయన ఆయావిరిబండి వేగుజామున గృహప్రవేశ మొనరించెను.

(ఘ)

ఆపట్టణమునందలి క్లబ్బులో నాలుగు వ్యూహములు కలవు—౧. ఉద్యోగివ్యూహము. ౨. సంస్కారవ్యూహము. 3. సనాతనవ్యూహము. ౪. స్వతంత్రవ్యూహము.

ఉద్యోగివ్యూహమున వయసుడిగిన ఉద్యోగస్థులును, పింఛనుదారులును, ఎమ్మెల్సీలును, బోర్డుల ప్రెసిడెంట్లును, ధనికులును కలరు. అందలివారికి ఇంచుమించు ఇతరవ్యూహమువారితో పని లేదు. వీరిలో వీరికి స్వాభ్రాతృము కలదు వీరికి వీరి చీట్లపేక యేమో, వీరిచదరంగమేమో! ఇటులయినను ఇచట ఇచ్ఛాశక్తి పుట్టినచో పట్టణమున క్రియాశక్తి కలుగును.

సంస్కారవ్యూహమువారందఱును ఇంచుమించు నడిప్రాయమువారు. కొంద ఱింటర్మీడియటు బి. యే. వఱకు డేఁకి కాలదోషము పట్టినవారు. కొందఱు యెస్సెస్సెల్సీలు, యెల్లెంపీలు. కొంచెము సంస్కృతము, కొంచెమింగ్లీషువచ్చిన కొంచెగాంధ్రుడును కొందఱు. చాలమంది బడితెబాజావారును కలరు. వీరు భాషను మతమును సంఘమును క్లబ్బును సర్వమును సంస్కరింపఁజూతురు. వీరికి ప్రయోజనము, తర్కము, సయెన్స్ ఈమూడును ప్రమాణము.

సనాతనవ్యూహము ద్వివిధము—౧. ఉదారసనాతనవ్యూహము. ౨. సనాతనవ్యూహము.

ఉదారసనాతనవ్యూహములోనివారు పలువురేఁబదికిపైఁబడిన పింఛన్‌దారులు థియాసఫిస్టులు సత్సంగులు చైతన్యులు. కొంచెగాంధ్రుడును ఈవ్యూహమున లేకపోలేదు. ఉద్యోగములు దొరకకపోవుటచే విరక్తి కలిగిన పెద్దచదువులవారు ఇందుఁగలరు.

స్వయంపాకము రుచిగా నుండకపోవుటచే క్లబ్బుకుసంబంధించిన కాఫీశాలలో శుచియగు చోటు వలసినంత లేకపోవుటచే 'రూమ్‌డి ఆర్థడాక్స్' వద్ద, అనఁగా ప్రాయిముందు గజముచోటులో స్వాతంత్ర్యవ్యూహమువారు సర్వసమత్వము చూపిపోయినపిదప వీరు భుజిం

తురు. క్లబ్బుకు సంబంధించిన నాటకశాలలో స్త్రీలు ధరించిన స్త్రీపాత్రములు చూచి ఔచితిని గ్రహింతురు. కాని స్త్రీలకది నిషిద్ధమని యందురు. ప్రతి దానికిని ప్రమాణము దొరకకున్నను ‘సతాం హి సందేహపదేషు వస్తుషు ప్రమాణ మంతఃకరణప్రవృత్తయః’ అను మాట నంగీకరింతురు. మానవునిలో దేవత్వ మంతర్ముఖముగను, మానవత్వము బహిర్ముఖముగను, పశుత్వ మీ రెంటినడుమను ఉన్నదని వీరి నమ్మకము.

సనాతనవ్యూహము కలగూరగంప. ఇందు సంస్కృతయెమ్మేలు, స్కూల్ ఫైనల్ శిరోమణులు, విద్యాప్రవీణులు, తెలుగు, సంస్కృత, ఉభయటీచర్లు, అనక్షరులు వగైరాలు కలరు. వీరు శతాబ్దులనుండి వచ్చుచున్న సంప్రదాయములకు రక్షకభటులు. ధర్మాచారములకు వీరు తేడా పాటింపరు. నోరాచరు. మనుష్యుం డొకమర. ఈమరను నడిపించునది భూతకాలము. వీరికి ‘రూమ్ డిఆర్థడాక్స్’తో ఐహికముగాఁగాని, ఆముష్మికముగాఁగాని సంబంధము లేదు. వీరికి పరధర్మము, పరభాష, పరకీయము సర్వమును మ్లేచ్ఛము.

స్వతంత్రవ్యూహములో పనిపాటలు లేనివారు హెచ్చు, స్త్రీలు లోచ్చు. పెద్దపెద్ద చదువులు చదివినవారు వీరితరువాత. చదువులు తప్పినవారు పిదప. సెలవులలో ఇంటికివచ్చినవారు పిమ్మట.

ఆబ్రహ్మస్తంబపర్యంతమును వీరివిమర్శమునకు లక్ష్యము. వీరికి ఇచ్ఛాశక్తిక్రియాశక్తు లొకతూరియే కలుగును; ఒకతూరియే మునుగును. సంస్కారవ్యూహమువారికి వీరు అప్పీలు (Appeal). మానవుఁడు ఒప్పు చేయుటకెటు లధికారియో తప్పుచేయుటకును అటులనే యధికారియని వీరియభిప్రాయము. తప్పు తెలిసినపిదప దిద్దికొనకుండుట వీరిలో లేదు. వీరు భూతకాలమునందలి మేలును గ్రహించి కీడును ఉచ్ఛేదింతురు. వీరి యెడమచేతిలో ‘సైకో ఎనాలిసిస్’, కుడిచేతిలో ‘సయెన్స్’. మానసక్షేత్రమున యడుగుపొరలోఁ బడి మొలవని విత్తులను వీరు సాగుచేయుదురు. నిన్నటివఱకును మనఃపద్మమున కాఁపురమున్న దేవతలకును, దయ్యములకును వీరు చేటదెబ్బ కొట్టిరి. సూర్యనారాయణమూర్తివారి యేడుగుర్రములకును కళ్లెములుకోసి తన్ని తగిలి శ్రీవారిని నెగడిగాఁ జేసిరి. శ్రీమహావిష్ణువుమూవురుభార్యలలో నొకతెయయిన భూదేవిని ఆదిశేషువుపడగలమీఁదినుండి దింపి మట్టిముద్ద యొనరించిరి. ఈమట్టిముద్దను సెకండుకు పందొమ్మిది మైళ్లవంతున పైనెగడిచుట్టును పరుగులెత్తించిరి. ఇంద్రునిచేతి వజ్రాయుధమును లాగి ఎలెక్ట్రిసిటీని ఇచ్చిరి. సృష్టిపనినుండి బ్రహ్మగారికి సెలవొసఁగి పరిణామమున కాపని పెట్టిరి. సృష్టియొక్క వ్యాసము ఇంచుమించుగా ౧౨౧౪౫౬౩౩౭౮౦౦౦, ౦౦౦,౦౦౦,౦౦౦౦ మైళ్లు ఉండునని అనుమానించిరి. వర్తమాన భవిష్యత్తులమీఁద వీరు భావనారాజ్యము (**Utopia**) కట్టిరి.

ఈవ్యూహములలో ఏరెండు వ్యూహములకును మతైక్యము లేదుగాని సనాతనవ్యూహము తినా మిగిలిన వ్యూహములకు భిన్నభాండాశనము లేదు.

లోకకల్యాణమునకుఁగాను శ్రీ మహావిష్ణువు వ్యూహచతుష్టయముతో విరాజిల్లుచున్నటులు పట్టణ కల్యాణమునకు ఆక్లబ్బు ఈవ్యూహచతుష్టయముతో విరాజిల్లెను.

బస్తీలలో పనిపాటలు లేని ధనికులు ఘనానామను ష్యులు లేక జంట్లిమన్లు అయిపోవుదురు. సుబ్బారావిటులయిపోవుటయేగాక క్లబ్బులో మెంబరుగిరీ సంపాదించి దేవత్వమునుగూడఁ బడయఁగలిగెను. అంతటితో సతఁడాఁగఁదలఁచుకొనలేదు. తనయెలుకలో చదువు వచ్చినట్టియు రానట్టియు ఆఁడంగులను క్లబ్బుదేవులనుగాఁ జేయఁబూనుకొనెను. స్వాతంత్ర్య సంపాదనముకొఱకు గాలికన్న వడిగాఁ బరుగిడు క్లబ్బుదేవులు కొందఱు తమ యజరత్వామరత్వములను నిలుపుకొనుటకు రెండు పూఁటల నమృత మారగింప క్లబ్బును కాఫీక్లబ్బుగా మార్చివేసిరి.

ఈక్లబ్బుకు వెనుక నున్న యావరణములో వ్యూహము లన్నియు విడిసెను. వేదికలచుట్టును కుర్చీలు గుండ్రముగా వేయఁబడెను. దివియలు వెలుఁగుచుండెను.

సోడాబుడ్ల మ్రోఁత వినఁబడఁదొడఁగెను. స్వతంత్ర వ్యూహమునందలి పురుషసింహముల గర్జనములలో కోమలుల కలకంఠములు ప్రేక్షకుల కర్ణముల నాకర్షించుచుండెను. ఉదారసనాతనవ్యూహమునందు పాశ్చాత్య సిద్ధాంతము లన్నియు సిద్ధాంతలేశసంగ్రహమున ఇతికింపఁబడుచుండెను. "నెలకు ముప్పదిమంది విధవలు ఇస్లాముమతమునఁ జేర్పఁబడుచుండి" రని సంస్కార వ్యూహమువారు దుఃఖించుచుండిరి. పెద్దవ్యూహములో బ్రిడ్జితయారగుచుండెను. చదరంగములో రాజ్యములు తలక్రిందు లగుచుండెను. క్లబ్బు ఇటులు కలకలలాడి పోవుచుండెను.

జడ్జీగారును, కుంచాల అంకమయ్య యెమ్మెల్సీ గారును చదరంగ మాడుచుండిరి. అంకమయ్యగారిది చాల గొప్పయెత్తు. కాని ఆనాఁడతఁడు పరధ్యానముగా నుండెను. జడ్జిగారు గుర్రముతో 'రాజు' అని అనీ అనకముందే అంకమయ్యగారు "అహహహ, ఒకపక్క శారదాబిల్లు, ఒకపక్క ఇంటివాళ్లు, ఈనడుమ నన్ను నలిపేశారు" అని పిమ్మట "నాఆట కట్టింది" అని కుర్చీకి జేరగిలఁబడిపోయిరి. జడ్జిగారు పకాలున నవ్వి "ఇవ్వాళ మీ రీలోకంలో ఉన్నట్టు లేదు. ఈ యాటంతా మీకు పెళ్లివలె కనఁబడుతూంది" అని యనిరి. "ఔనండీ! జరిమానా సర్కారుకట్నంకింద లెక్క చూచుకున్నా. యెమ్మెల్సీ పని పటతా రనే సందేహం" అని అంకమయ్యగారు మఱియొకయాటకు బలగమును సర్దఁదొడఁగిరి. 'మునిసిపాలిటీవారి జాతకాలు మాఱుత' వని జడ్జీగా రనిరి.

మఱునిముసముననే ఈమాట నూతిలో రాతివలె సంస్కారవ్యూహములో పడెను. 'పెద్దవాళ్లకు మతీ మతోతూంది. పిల్లకు పదేళ్లు లేవు పెళ్లిఁట. సుబ్బారావు విడోమ్యారేజిచేసుకొని కళ్లు తెరిపిస్తాఁడు' అని వారంద ఱైకకంఠ్యముగా తమ అసమ్మతిని వెల్లడించిరి.

తరువాత ఈవార్త ఉదారవ్యూహమునకు ప్రాఁకెను. వారెల్లరు తాముగూడ తాంబూలములు పుచ్చికొనినటులు సంతసించిరి. పిదప సనాతనులకు తెలిసెను. "రామస్వామి విధవోద్ధారకసభవారి కిచ్చిన వేయిన్నూటపదార్లలో ప్రతిపమ్మిడీకిన్నీ, మాణిక్యము చూడమ్మచేత చయనమ్మగారి మేనమామకూఁతురి కని ముట్టచెప్పించిన చీరరవికెలలో ప్రతినూలుపోగుకున్నూ విలపించేట్టు చేశాఁడు సుబ్బారావు" అని వారు సుబ్బారావుయోగ్యత నభినందించిరి.

స్వతంత్రవ్యూహమువా రీమాట విని అంకమయ్య అనభిజ్ఞతకు ఆశ్చర్యపడి "అతఁ డిదివఱకే చూడమ్మను వరించాఁడు. పెండ్లి అనేది మామతంలో 'చేసుకోవాలి' అనిలేదు. అయినా దీనిసత్యాసత్యాలు సుబ్బారావునే కనుక్కుందాం" అని అతనికొఱకు కన్నెత్తి చూచిరి. ఇంతవఱకును వారినడుమనే యున్న సుబ్బారావు డేఁడీ?

(౫)

లతలను జూచి చెట్లును, చెట్లను జూచి లతలును విఱుగఁబూచెను. అదేమి చోద్యమో కొండతంగేళ్లంతయు పూవు లయిపోయెను. ఎక్కడినుండియో గాలికి పరిమళము పుట్టుకొని వచ్చెను. బుతులక్ష్మికి తఱుగు లేదనిపించెను.

ఒకానొకపుడు తనకు స్వాభావికాహారమయిన పండును మానవుఁ డపుడు రుచిచూచెను. శరీరములందు తేజము కానిపించెను. ప్రాణములు చంచలము లాయెను. మనోమయకోశము చిగిర్చెను.

జ్యోతిష్కులయు, పంచాంగములయు ప్రాబల్యము హెచ్చెను. గ్రహములకు లేని బలమును లంచములు సంపాదించిపెట్టెను. దానివల్ల లగ్నమాత్రమునకు వినియోగము కలిగెను. గృహప్రవేశములతోడను, వడుగులతోడను, వివాహములతోడను పక్కణములును, పల్లియలును, పత్తనములును కలకలలాడెను.

రామస్వామియింటిముందు సనాయిపాటయు, పిల్లఁగ్రోవిపాటయుపర్యాయముగా వినఁబడఁదొడఁగెను. ఆమేడలో ఒక పెండ్లివారు విడిసిరి. ఇల్లు వాకిలి మేడ దొడ్డి సమస్తము జనముచే కిటకిటలాడుచుండెను.

చావడిలో అరగజ మెత్తును, ఇరువదిగజముల చదరము నగు బల్లయొకటి వేయఁబడెను. దానిమీఁద మూరెఁడెత్తు పఱుపును, పెద్దదిండ్లును పఱుపఁబడెను. దానిమీఁద పెండ్లికొడుకు అధిష్ఠించెను. అతనికదలికకును నిమేషమునకును నిశ్వాసమునకును అర్థమెఱిఁగిన బంట్లును బంధువులును మిత్రులును ఆయాయాపనులు సాధించుచుండిరి. చూచుచున్న చూడమ్మ కా పెండ్లికొడు కేడుదీవుల యావలినుండి దండెత్తివచ్చిన రాచకొడుకు వలె కానిపించెను.

మేడమీఁదిచావడి అలంకారమందిరముగా మాఱెను. దానికిరుప్రక్కలనున్న గదులు స్నానశాల లాయెను. అలంకారాగారమునందలి పెద్దబల్ల చీరలచే రైకలచే జాకెట్లచే బ్లౌజులచే బాడీలచే అంగడియయిపోయెను. అపుడే జలకమాడి వచ్చిన జలజాక్షుల అవయవములనుండి పాఱుదెంచు పలురకముల సబ్బుల యుగ్రగంధము మానవులకేకాక దానవులకును దగ్గు రప్పించుచుండెను. నిలువుటద్దములకడ నిలిచిన మేజాలన్నియు రకరకముల పౌడర్లయు, స్నోలయు, సెంట్లయు పెట్టియలచే నిండెను. ఇటులు ఆయాంగ్లాంగనామణులందఱును విదేశవస్త్రములు తాల్చి విదేశాంగరాగము లలఁదుకొని (వారిశరీరస్వత్వముగూడ వారిభర్తలదేయగునెడల స్వకీయమని చెప్పఁదగిన దేదియు లేదు.) వివాహపూర్వరంగమును సిద్ధపఱిచిరి.

పురుషుల స్నానశాల క్రింద. వారియలంకార గ్రంథ మంతయు వసారాలో. సబ్బుగూడ వారికిని నాగరికతలో ఒకయంగము. విశేషించి పెండ్లికి వచ్చిన యేగంధర్వుఁడు కుంకుడుకాయల పులుసుతో తనమోటుదనము నితరులకు చూపెట్టును?

పిన్నవారందఱును తమతమ చిన్న మంగలిపెట్టెలను ముందిడుకొని చేయద్దముల నెదుట నిలువఁబెట్టి సొంత మంగళకర్మతో అంగరాగములతో తమకును ఆఁడువారికిని అంతగా భేదము లేకుండ అలంకరించుకొనిరి. వా రందఱును కాంగ్రెసుకు చందాదారులే కాని మాంచెస్టరుకు వారి యంగడులే పునాదులు.

గ్లాస్గోమల్లులు వారి నగ్నతకు నగిషీచేయును. ఆయము వలనఁ గలిగిన పరలోకబాధను వారు కన్యకాపరమేశ్వరి మీఁద పాఱవేయుదురు.

ఇటులు లక్ష్మి తాండవమాడుచున్న యీ వివాహవైభవము చూడఁగనే చూడమ్మహృదయములో నొకానొక యావేశతరంగము చెలరేఁగెను. అంతట నామె యేరికిని గానరాలేదు.

మాణిక్యము ప్రొద్దుటినుండి సాయంకాలమువఱకును పెండ్లివారిలో ఎచటఁజూచినను తానయై తిరుగుచుండెను. పెండ్లివా రామెకు కూర్చుచుట్టములు. ఈ తిరునాళ్లలో ఆతల్లి తనకూఁతురిమాట మఱచెను.

సంధ్యాసమయ మతిక్రమించెను. విద్యుద్దీపములు వెలుఁగుచుండెను. పెండ్లిపెద్దలు వలువలను వెండిబంగారములను నగకట్టును వెలికిఁ దీసి సర్దుచుండిరి. అపుడు వియ్యపురా లొక నగలపెట్టె తెచ్చి నాణెము చేయుటకు మాణిక్యముముందు పెట్టెను. అవియన్నియు కన్యకాపరమేశ్వరిరూపమును వ్యక్తీకరించుచుండెను. మాణిక్యము వానిని మెచ్చుకొనెను. వానిని తన కూఁతురికి చూపఁదలఁచెను. ఇంటిలో నెచటను కానరాకుండుటచే దాసిని సుబ్బారావుగారియింటికిఁ బంపెను. దాసి వెనుదిరిగి వచ్చి 'పొద్దుట్నుంచీ యిక్కడికి రాలేదన్నారండీ' అని చెప్పెను.

మాణిక్యముగుండె గుభేలుమనెను. వెనుక తాము చూడమ్మనువెతికినవిషయము గుఱుతువచ్చెను. వెంటనే అంతటను వెదకెను. కూఁతురు కానరాకుండుట భర్తకుఁ జెప్పెను. అతఁడును వెదకివెదకి విఫలుఁ డాయెను.

ఇంతలో దాసివచ్చి 'అమ్మాయిగారు ఆమూల సామానుకొట్లో ఉన్నారండీ! ఆయమ్మను చూస్తే భయమేసి పరుగెత్తుకొచ్చాను' అని విన్నవించెను.

'ఉరి పెట్టుకోలేదు గద' అని రామస్వామి దంపతులు దీపము తీసికొని గబగబ పరుగెత్తిరి. ఆదీప పరిమండలము సమీపించునంతలో తాను వ్రాసి వినోదించుచున్న తమ పెండ్లిచిత్తరువును దాఁచి లేచి నిలువఁ

బడి— 'అమ్మా! చోటులేక యిచట కూరుచుంటి' నని గద్గదస్వరముతో పలికెను.

మాణిక్యము దీప మెత్తెను. ఆమె ముంగురులు తడిసియుండెను. అసలే పెద్దవయిన కనులు మఱింత పెద్దవయి ప్రత్తికాయ లాయెను. చెక్కులు జేగురుపులుమఁబడినటు లుండెను. ఈయాకారమునఁ గల యర్థమును గ్రహించి మాణిక్యము కూఁతురిని కౌఁగలించుకొనెను. ఆమెకంఠమునుండి అస్పష్టముగాబయలు దేఱిన రోదనధ్వని ఊహుహుహు అని శరీరకంపముగా పర్యవసించెను.

రామస్వామి యీశోకమును పట్టఁజాలక యిటు లనెను—'అమ్మా! ఇంటిలో నొకగదియేని కాళీగా లేదు. నీగదిగూడ నిండిపోయినది. ఈరాత్రి బావగారి యింట మనవిడిది. ముందు నీ వచటికి వెళ్లుము.'

ఈమాటకు చూడమ్మగుండె లదరెను. ఆమెను కౌఁగిలించుకొనియున్న మాణిక్య మాయదరుయొక్క బలవేగముల పరిమాణమును లెస్సగా గ్రహించి యిటు లనెను—'అమ్మా! మనకు ఈపూఁట పాచకుఁ డక్కడ వంట చేస్తున్నాఁడు. మాకుఁగూడా ఇక్కడ పిసరంత చోటు లేదు. మేమూ అక్కడికే వస్తున్నాము. నీవు ముందు మంచాలవారి యింటికి పద.'

(క)

దేశపురాజులు దక్షిణమున కొనయూపిరితో నున్నంతవఱకును ప్రజలు తమబంగారమును తీసికొని పోయి టంకసాలలో నాణెములు కొట్టించుకొని ఉపయోగించుకొనుచుండెడివారు. ఈవిషయమున రాజుల కెట్టి హక్కు కలదో ప్రజలకును అట్టి హక్కు కలదు. ఏదేశములోఁగాని, యేకాలములోఁగాని ఆనాణెము తనలో నుండు ప్రాణమును, అనఁగా బంగారపు వెలను కోలుపోయెడిది కాదు. ౧

తురకరాజులు వెండినిగూడ నాణెము చేసిరి. వీరిసమయముననే నాణెములందు ద్వైతమత మారంభమాయెను. అపుడు వెండినాణెముయొక్క వెలయు, బంగారునాణెముయొక్క వెలయు వానిలోని లోహములవెలయంతయే యుండెడిది. వాని మాలికముగూడ లోహములవెలనే యనుసరించెడిది.

కుంఫిణీవారుగూడ లాభమును కనిపట్టి ౧౮౩౫ సాలున ఒకతులమెత్తు తూకము గల వెండిరూపాయను ముద్దరకొట్టిరి. అంతటితో హిందూదేశమున బంగారునాణెము అనఁగా బంగారువిత్తము నాశనము కాఁదొడఁగెను. ౨ పిదప వెండినాణెములే పైరు చేయఁబడెను. ఈరీతిగా ద్వైతవిధ్వంసము (Bimetalism) కలిగి నాణెములకు అద్వైతసిద్ధి (Monometalism) కలిగెను.

సీమలో బంగారునాణెములకే ప్రచారము కలదు. భరతఖండమునందు వెండినాణెముకే అనుజ్ఞ కలదు. భరతఖండము సీమకు పలురకముల పన్నులు కట్టవలెను. ఎగుమతి చేయవలెను. దాని కెక్కుడు దిగుమతి చేసికొనవలెను. తానిక్కడనేయుండి తనకు సీమలోఁ గల సొంతయింటిని భరింపవలెను. ౩ తాను సీమలో డబ్బు నిలువచేసికొనవలెను. ౪ తనను పరిపాలించిపోయిన

౧. ఈవ్యవహారములలో నున్నయెడల మాలికపుచిక్కులు కలిగించుకొనుట కవకాశ ముండదు. భరతఖండము దివాలాతీయదు.

౨. ౧౮౪౧ సాలున జను లాందోళనముచేయఁగా మొహరు తలచూపెను. కాని ౧౮౫౨ లో రద్దుచేయఁబడెను. ౧౮౬౪ సాలు మొదలుకొని ౧౮౭౪ వఱకు మరల బంగారునాణె మేర్పాటు చేయవలె నని ప్రజలు ప్రార్థించుటయు, తెల్లవారిలో పెద్దమనుష్యులు (రాయల్ కమిషన్) బంగారునాణె మేర్పాటుచేయుట మంచి దని పరిష్కరించుటయు, ముఖ్యమంత్రిగూడ పనిచేయుటయు జరిగెనుగాని సర్కారువారికిమాత్రము దయరాలేదు.

౩. Home Charges.

౪. Gold Standard Reserve Paper Currency Reserve ఈ. మొ. అనంతము.

వారికి పింఛను లీయవలెను. ఇటు లెన్నియో రీతులుగా సీమకును భరతఖండమునకును లావాదేవీలు కలవు.

భరతఖండము సీమకు ఈయఁగలిగినది వెండి నాణెము. సీమకు కోటిపౌను లీయవలసియున్నయెడల సీమయొక్క బంగారునాణెములకు సరిపోవు నన్ని రూపాయల నీయవలసియుండును. అపుడు వెండిబంగారముల లెక్క కట్టవలసియుండును. వానివెలలు రేపటికి మాపటికి మాఱుచుండును. తడవతడవకు వెలకట్టుటచే ఆలస్యము, విసుకు మొదలగు చిక్కులు కలుగుచుండును. ఈ అపాయము లేకుండుటకు దొరతనమువారు ౧౮౭౨-౩ సంవత్సరములనడుమ కాఁబోలు 'రూపాయ ఇంత' అని ఒకయేర్పాటు కావించిరి. ఆ 'యింత' అంతటితో ఆఁగ లేదు.[౧] ఆఁగదు. ఆఁగుటకు వీలును లేదు. రూపాయ విలువ ఒకషిలింగు ఒకటిన్నర పెన్నులనుండి రెండు షిల్లింగులవఱకును అపుడపుడు మాఱుచు వచ్చెను. ఇంతియకాదు. నాఁటిరూపాయయు మాఱుచువచ్చెను. నాఁటిరూపాయి బండబ్బాయి. నేఁటిరూపాయ అల్లరి పిల్లకాయ.

సీమకు యుద్ధమువలనఁగాని, వాణిజ్యమువలనఁగాని, మఱిదేనివలనఁగాని చిక్కులు కలిగినపుడు దాని యోగక్షేమములకొఱకు హిందూదేశమున నున్న రూపాయ ఉలికిపడుచుండును. [౨] ౧౯౧౯ సాలున రూపాయ రెండుషిలింగు లాయెను. దానితో హిందూదేశమునకు ఎగరొప్పు పుట్టెను. ౧౯౨౭ సాలున రూపాయ షిలింగు ఆఱుపెన్నులాయెను. అది నాఁటనుండి నేఁటివఱకును మాఱలేదు.

౧౯౨౭ సాలున భారతలక్ష్మియొక్క భాలఫలకమున భాగ్యాక్షరములు వ్రాయు బ్రహ్మమహిమవలనను, టంకసాల యను మాయాగృహమువలనను, రేషియో లేక మాఱక మను ఇంద్రజాలమువలనను హిందూదేశమునం దెక్కడి సరకక్కడ గుట్టలు పడిపోయెను. దేశపుసరకుకు వెల హెచ్చెను. అది దేశములోనే అమ్మకము కానపుడు లాఁతిదేశములలో కాదుగదా! సీమసరకుకు వెల తగ్గెను. డబ్బు కనఁబడినంతవఱకును అది యిచట విడుదల యాయెను. ఈరీతిగా ఎగుమతి ఆఁగెను. దిగుమతి సాగెను. దానివలన ఉన్నంతవఱకు డబ్బు ఊడ్చుకొనిపోయెను.

క్రమముగా పంటల వెల పడెను. సేద్యమునకు విత్తనములవెల మళ్లుట కష్ట మనిపించుచుండెను. దేశాంతరములనుండి చౌకగా బియ్యము మొదలగునవి దిగుమతి కాఁదొడఁగెను. ఇటులు సేద్యగానికి ఎడా పెడా దెబ్బలు తగిలెను.

పంటలు గల కాటక మిటులు భయంకరముగా వ్యాపించెను. భూదేవి వెల కోలుపడెను. వడ్డీవ్యాపా-

---

	రు.	షి. పె.
౧. ౧౮౭౨-౩ నడుమ	౧-౦-౦ =	౧- ౩
౧౮౯౩ లో (కొంతకాలము)	౧-౦-౦	౧- ౧౫
పిమ్మట ౧౯౧౭ వఱకు (సుమారు పాతికేండ్లు)	౧-౦-౦	౧- ౪
౧౯౧౯	౧-౦-౦	౨- ౦
౧౯౨౭	౧-౦-౦	౧- ౬

౨. ౭౫౦౦ పౌనుల వెలగలబట్టలను హిందూదేశపు సాహుకారొకఁడు కొనుగోలు చేసె ననుకొందము. అపుడు రూపాయ ఒకషిలింగు ఆఱుపెన్ను లుండుచో లక్షరూపాయ లీవలసియుండును. వెంటనే రూపాయ షిలింగు నాలుగుపెన్నులయి కూర్చున్నచో లక్షమీఁద పండ్రెడువేల అయిదువంద లీయవలసివచ్చును. రెండు పెన్నులమాఱకపు తేడాతో పండ్రెండువేల పైచిలుకెక్కువాయెను.

హిందూదేశ మేఁటేఁట హోమ్‌ఛార్జెస్ క్రింద సుమారు మూడున్నరకోట్ల పౌనులు సీమ కీయవలెను. రూపాయ రెండు షిలింగులసింహాసనముమీఁదినుండి గబాలున షిలింగు నాలుగుపెన్నులకు దిగినచో సుమారు పదియేనుకోట్ల యేఁబదియయిదులక్షల రూపాయ లెక్కువ యీయవలసియుండును. ఈరీతిగనే రిజర్వు బాంకుకని, పింఛన్లకని, దిగుమతి కని భరతఖండ మిచ్చునది గుమ్మడికాయ. పుచ్చుకొనునది ఆవగింజయు లేక పోఁగా చేతిది వదలును. ఇదీ మాఱకపు రహస్యము.

రము చేయువారు వాపోయిరి. ఋణగ్రస్తులు ఋణదాతలకు దొంగలయిరి. కర్షకులకు కాలుసేతు లాడక పోయెను. మరలు ఆఁగెను. సాహుకారులు దివాలా తీసిరి. ఈక్షామబాధ ధనములేని మనుష్యమాత్రుని బాధింపఁగా ధనికుఁడగు రామస్వామిని బాధింపకుండునా?

అతఁడు రెండుమూడు నెలలలో చిల్లరదుకాణమునకును మరలకును గలిగిన నష్టమును సవరించుకొనఁగలిగెను. మరలను మూసివయిచెను. కోస్తా వ్యాపారమును ఎత్తివేయుటకు చెన్నపట్టణమున తనకున్న అంగడిని సరకును చూచి సిబ్బందితో ఆలోచింపఁ దలఁచెను.

అతనికి ఈక్షామబాధకన్న మఱియొక పెద్దబాధ కలదు. అల్లుఁడున్నాఁడు, కూఁతురున్నది. కాని పెండ్లిమాట తలపెట్టుటకు వీలులేదు. కాన నతఁడు దీర్ఘముగా నాలోచించి కొన్నాళ్లపాటు కాఁపుర ముండుటకు చెన్నపురికి ప్రయాణము కట్టెను.

చెన్నపట్టణము చేరిన మఱుసటి రోజుననే చూడమ్మ మైత్రమ్మను కలిసికొనఁగోరెను. కాని అది యొనఁగూడకపోయెను. మగనికి విడాకు లిచ్చి ఆమె బొంబాయిలో మఱియొక వరుని అన్వేషించుచున్నదని సుబ్బారావువలన చూడమ్మ విని పరితపించెను.

(ఖ)

సుబ్బారావుతండ్రి వీరేసు. రామస్వామితండ్రి వెంకటేసు. ఈ యిరువురది ఉమ్మడి వ్యాపారము.

మహాయుద్ధము జరుగుచున్న సమయమున ఇనుపవర్తకము విరివిగా చేసి వీరు లక్షలార్జించిరి. ఎవఁడో గోసాయి యిచ్చిన పసరు పూసి యినుపరేకులను వీరు బంగారపు రేకులుగా మార్చిరని లోకు లనుకొనిరి.

వెంకటేసు కుబేరుని జయింపఁగోరినటులు పరలోకమున కరిగెను. పిదప రామస్వామి తండ్రి సాగించిన వాణిజ్యమున కందుకొనెను. రామస్వామి సత్యసంధతకును, సూక్ష్మబుద్ధికిని అబ్బురపడి వీరేసు విడిపోలేదు.

కొలఁదికాలములోపలనే వీరేసుకు జబ్బు చేసెను. అతఁడొకనాఁడు రామస్వామిని బిలిచి 'అబ్బాయీ! దిక్కులేని నాకుర్రవాణ్ణి, వాఁడివాటాను నీచేతిలో పెట్టి ఎన్నికష్టాలువచ్చినా మావాఁడికీ,మావాఁడివాటాకూ నష్టం కలిగించవని నమ్మి నేను మీనాయనగారిలో వాటా పుచ్చుకోడానికి పోతున్నాను. నీవు ఇందుకు ఒప్పుకోకపోతే నాకక్కడ వాటా సులభంగా దొరకదు' అని చెప్పెను.

ఇది అంత సులభముగా ఒప్పుకొనఁదగినదియు కాదు, ఒప్పుకొనకుండఁదగినదియు కాదు. కావున రామస్వామి మిన్నకుండెను.

వీరేసు ప్రాణములు పోలేదు. అవి అతనినేకాక చూడవచ్చిన చుట్టాలనుగూడ బాధింపఁ దొడఁగెను. 'ఉమ్మడివర్తకాలలో లాభనష్టాలు సమంగా పంచుకుంటారుగాని ఎవ్వరూ లాభాలే పంచిపెట్టరు. ముసలివాళ్లు డబ్బుమీఁది తీపిచేత ప్రాణాలు వదలలేక ఆలా కోర్తారు. కాస్త అల్లాగే నని రామస్వామి తలఆడిస్తే ముసలాఁడు సుఖంగా ప్రాణాలు వదులుతాఁ'డని అందఱును అనిరి. రెండుమూడురోజులు చూడలేక చూడలేక రామస్వామి ఒప్పుకొనెను. రామస్వామి ఒప్పుకొనఁగనే వీరేసు వేంకటేసులో వాటా పుచ్చుకొనెను. నాఁటినుండి నేఁటివఱకును వారివాణిజ్యము ఉమ్మడిగనే వచ్చుచుండెను.

౧౯౨౯-3౦ సాలులనడుమ లోఁగడ నిలువ చేసియుంచుకొనిన వడ్లు బియ్యము ప్రత్తిబట్టలు మొదలగు సరకంతయు వారి ఉమ్మడిలక్ష్మికి హాడలు పుట్టించెను. పెట్టుబడులకు చేఁటలంత చేలు కట్టుకొనవలసివచ్చెను. ఈయవలసిన అప్పులను పైసలతో చెల్లింపవలసివచ్చెను. మహాయుద్ధమువలనను, వెండినాణెములవలనను, మాఱకపుమాయవలనను లక్ష్మికి క్షయ అంకురించుటచే కొనువారు లేక కోస్తాసరకంతయు గోదాములలో క్రుళ్లిపోఁదొడఁగెను.

రామస్వామి చెన్నపట్టణమున కాలుపెట్టినది మొదలు గుమాస్తాలచే చుఱుకుగా పనిచేయించి లెక్క

లన్నియు తయారు చేయించెను. చదువుకు భంగము కలుగు నని యింతవఱకును సుబ్బారావుకు ఈ విషయ మిసుమంతయు తెలుపలేదు.

మాణిక్యము పట్టుపట్టి సుబ్బారావును పూఁటకూళ్లయింటికి పోకుండఁజేసెను. అతఁ డెక్కడతప్పిపోవునో యని చూడమ్మ అతనిచదువులలో కొంత పాలుపుచ్చుకొనెను.

ఈవ్యాపార మంతయు పెండ్లియాడితీఱవలయు నను నిర్బంధమే యని సుబ్బారా వనుకొని నవ్వుకొనెను. 'రామస్వామిగాని మాణిక్యముగాని తుదకు చూడయుఁగాని యీ ప్రస్తావన చేయనిదే నే నేలకల్పించుకొనవలయును? కందకు లేని దురద చేమ కేల?' అని యతఁడు తలపోసెను.

అంతలో సెలవులు వచ్చెను. సుబ్బారావుకు ఇంటికి పోవలయు నని లేకున్నను నాలుకమాత్రము ఆ కాసంతమాటను వెడలఁగ్రక్కెను.

మాణిక్య మిటు లనెను—'ఇల్లంతా ఇక్కడే వుంటే అక్కడికి వెళ్లడ మేమిటి? అదీగాక ఇవి కొద్దిరోజులసెలవ లాయె. వెళ్లడమూ రావడమూ హడావుడే కాని అక్కడ మ కేమీ విశ్రాంతి ఉండదు. అదిన్నీ కాక అక్కడ పూఁటకూళ్లమ్మ మెతుకులు తినిపించడం నాపనిగాదు. ముఖ్యంగా ఈకారణంచేత నే నక్కడికి వెళ్లనియ్యను.'

చూడమ్మ రహస్యములో నిటు లనెను—'వెళ్లఁ దలఁచుకుంటే తొందరగా వెళ్లండి. మే మిక్కడ ఉన్నామని మాత్రం జ్ఞాపకం ఉంచుకోండి.'

సుబ్బారా విటు లనెను—'జ్ఞాపకం ఉంచుకోకపోయినా ఎల్లాగో కాలేజికి రావాలసివొస్తుంది. ఏం?'

చూడమ్మ యిటు లనెను—'జ్ఞాపకం ఉంచుకోకపోవడ మనేదే కలిగితే ఇక్కడ ఉండీకూడా జ్ఞాపకం ఉంచుకోకుండా ఉండచ్చు.'

నవుకరు వచ్చి—'అయ్యా, తమ్మర్ని రామస్వామిగారు ఒకసారి దయచెయ్య మన్నారు' అని మనవి చేసెను. ఆమనవితో సుబ్బారావుమొగము సుద్దవలె తెల్లఁబడెను. వెంటనే యతఁడు చూడమ్మకేసిచూచి 'ఇదిగో వస్తున్నాను పద' అని అనెను.

సుబ్బారావు వెళ్లువఱకు బండెఁడు లెక్కల పుస్తకముల నడుమ రామస్వామి కూరుచుండియుండెను.

అతఁడు సుబ్బారావును జూచి 'కూర్చో' అనెను. సుబ్బారావుగుండెలు దడదడ కొట్టుకొనెను. అతఁడు దీర్ఘాలోచనతో కూరుచుండెను.

రామస్వామియిటులనెను—'మీ నాయనగారూ మా నాయనగారూ చాలా గడించి మనకు ఇచ్చి కాలం చేశారు. మీనాయనగారు పరంపదిస్తూ నీ విషయం లోనూ నీకాతావ్యాపారాల విషయాలలోనూ నన్ను నమ్మారు. వారు నామీఁద ఉంచిన నమ్మకానికి నీవు ఇపుడు పరీక్షకుఁడవు కావాలి. ఎంచేతనంటే ధరలు పడిపోయినవి. ఆర్థికరాజ్య మరాచక మయిపోయింది. వ్యాపారము దివాలాలోకి వచ్చింది.'

'మిమ్మన్ని నేను పరీక్షచేసేపాటివాఁడనా? అది అల్లా ఉంచి ముందర చేయవలసిన పని యేమిటో చెప్పండి.'

'ఈ లెక్కలన్నీ చూచి చక్కగా మనసుకు పట్టించుకో. తరువాత నా అభిప్రాయం చెపుతాను. నీఅభిప్రాయమూ చెబుదుగాని. లెక్కలుచూచుకొన్నతరువాత అసలు ఎవరి అభిప్రాయాలతోటీ పని ఉండదు.' అని రామస్వామి సుబ్బారావుచేతికి కాతా పుస్తక మిచ్చెను.

చివరయంకెలు చూడఁగనే సుబ్బారావుగుండె దడ ఆఁగెను. వీరేసు చనిపోయిన తేదీమొదలు నేఁటివఱకు వచ్చిన లక్షలకొలఁది నష్ట మంతయు వెంకటేసు వాటాకుమాత్రము కట్టఁబడెను. వీరేసు చనిపోవు తేదీ నాఁడు ఉన్న మూలధనము వడ్డీతో నిలువయుండెను.

సుబ్బారావుకు గుండెదడ అడఁగుటయేకాక ఆశ్చర్యము కలిగెను. పిమ్మట లోఁతుగా ఆలోచించి లోపల ఇటు లనుకొనెను: "ఇది రామస్వామి ఐహి

కాన్ని ఆముష్మికాన్నికూడా సంపాదించడానికి ఎత్తిన ఎత్తు. నష్టమంతా తాను పంచుకొని లాభమంతా నా కిచ్చినా రే పిదంతా తనకూఁతురే అనుభవిస్తుంది. రామ స్వామికి సర్వస్వమూ వాకట్లోంచి పోతూందికాని వెంటనే దొడ్డిదారిని తిరిగివస్తూంది.'

ఇటు లతఁడు రామస్వామిఎత్తును గ్రహించి పైకి ఇటు లనెను: 'నష్టమంతా మీరేకట్టుకుంటే ఇఁక ఉమ్మడివ్యాపార మనేది నేతిబీఱకాయ. కాఁబట్టి నష్ట ములో నాకు ఎట్లా పాలు లేకుండా పోతుంది?'

'నాయనా! వివేకవంతులు మాటాడవలసిన మాట చెప్పినందుకు నిన్ను ఆశీర్వదిస్తున్నాను కాని మీ నాయనగారు పోతూపోతూ—మావాఁడికీ మావాఁడి వాటాకూ ఎంతకష్టం కలిగినా నష్టం కలిగించ వని నమ్మతున్నాను—అని నిన్నూ నీవాటాను నా కప్ప గించారు. నే నందుకు అచ్చుకున్నాను. అదుగో చూడు మీ నాయనగారు పోయిన తేదీని కాతాలో తలమీఁద ఆవాక్యములే కనఁబడుతుంది' అని రామస్వామి కాకి తము తెఱచి యిచ్చెను.

సుబ్బారావు విప్పారిన నేత్రములతో ఆయక్షర ములు చదువుకొనెను. అతనికనులు చెమర్చెను.

(౫)

రామస్వామిచేత ధర్మమును నాలుగుపాద ములతో నడిపింపఁగలందులకు సుబ్బారావు పూనుకొను టచే నతనికి ఇంటిదెస మొగముపెట్టుటకు వీలుకలుగ లేదు. అతఁడు రామస్వామిసత్యసంధతను మాణిక్యము ముందును, చూడమ్మముందును బహిరంగముగా చాటెను. తుదకు ఇసుమంతయు బలవంతము లక్ష్యములేకయే తనతండ్రి పోవునాఁటికి నిలువ యున్న ధనమును వడ్డితో కలిపి పుచ్చుకొనెను.

సుబ్బారా విందులకు చాల లుకలుకలు పడ వలసివచ్చు నని లోలోపల బాధపడుచుండెనుగాని అప్రయత్నముగా ఆపని నెఱవేర్చెను. ఈలాభమంతయు అల్లునికి అరణ మని అతఁడు లోలోపల నవ్వుకొనెను.

"సుబ్బారావుకు నష్టము పంచకుండుట తెలివి తక్కువ. విశేషించి కూఁతురిపెండ్లిమాట కనుఁగొన కుండ ముందుగానే ఈపని చేసి కూరుచుండుట శుద్ధ తెలివితక్కువ. వ్యాపారస్థుఁడును, అందులో పెండ్లి చేయవలసినవాఁడును ఈపని చేయుటయా?" అని మాణిక్యము కాదారము తెచ్చుకొని మగనితో చెప్పఁదలఁచుకొనెనుగాని యాలోచించి యాలోచించి "చూడమ్మ పెండ్లి యంతయు ఇందులో ఇమిడి యున్న" దని తెలిసికొని కాదారమును తిప్పుకొనెను.

'ఒక పెద్ద మొత్తమునకు దావాపడుటకు సిద్ధ ముగానున్న' దని వచ్చినతంతిని చూచి రామస్వామి వెంటనే యింటికి బయలుదేఱిపోయెను. కుటుంబముతో వెళ్లుట కతని కింకను వీలు చిక్కలేదు. చెన్నపట్టణము లోని ఆఫీసును సిబ్బందిని ఎత్తివేయవలయును. సుబ్బా రావు ఋణశేషమునకు ఇల్లు, వాకిలి, అంతయును అమ్మవలయును. మింజమలె సుబ్బారావే కట్టుకొనఁ గలఁడని అతని అభిప్రాయము.

సుబ్బారావు కాలేజికి పోఁదొడఁగెను. సంతోష బలమున నతఁడు రెండుమూడురోజులలో ఊరిపోయెను. పరీక్షలు సమీపించుచుండుటచే నతఁడు నిర్విచారముగా విద్యావ్యాసంగము చేయఁదొడఁగెను.

చూడమ్మ చిక్కెను. ఆమెకపోలములు పాలతో తుడువఁబడినటు లాయెను. శరద్రాత్రియందలి వేగు జామున పండఁబాఱిన వెన్నెలడా లొకటి యామెశరీ రమును౦డి వెలువడెను. విషయములలో రసమును, భూత ములలో భూమియు నామె నెక్కువగా నాకర్షించెను. క్రమక్రమముగా గమనమునందు మాంద్యము హెచ్చెను. సుబ్బారావును చూడఁగనే యామె కెన్నఁడును లేని సిగ్గు పుట్టుకొనివచ్చెను. మఱునిముసముననే తగ్గి యామె యతని నదేపనిగా చూడదొరకొనెను. ఇటువంటి కూఁతు రిని జూచి మాణిక్యము మిగుల భయపడెను.

సుబ్బారా వొకనాఁడు చూడమ్మను జూచి యిటు లనెను — 'పరీక్షలు పరుగు లెత్తుకొని వచ్చు చున్నవి. నా కిచట చదువు సాగదు. దీనికి నీవే సాక్షివి.

వే యొకచోట గదియొకటి అద్దెకుఁ దీసికొనవలయు నని యున్నది.'

చదువు సాగనిమాట నిక్కమే. వేఱొకచోటికి వెళ్లినచో తనకు తన తలిదండ్రులముందు చులకఁదన మెక్కుడగుటయు నిక్కమే. ఇపు డీచులకఁదనమును భరించుటకంటె పరీక్షలో అతని అపజయమును భరించుట చాలఁ గష్టము. కావున చూడమ్మ నట్టునట్టుగా ఈక్రింది నియమములతో అంగీకరించెను: '౧. గది దాపుగా ఉండవలయును—ఇంచుమించుకనఁబడుచుండు నటులు. ౨. ఆహారమును ఉపాహారమును తన చేతినుండియే గ్రహింపవలయును. 3. నిద్రకు ప్రొద్దుపోఁగొట్టుకొనకుండ కంజాయింపుగా చదువుకొనవలయును.'

సుబ్బారా వీ నియమములకు కడు సులువుగా లోఁబడిపోయెను. అంతదవ్వును అంతదాపును కాని మేడ యొకటి తీసికొనెను.

మాణిక్య మిందుల కంగీకరింపఁజాలకపోయెను గాని చూడమ్మ నచ్చఁజెప్పుటచే ఒకటిరెన్నాళ్లలో సమ్మతించెను. మంచిరోజు చూచి సుబ్బారావు నూతన గృహప్రవేశ మొనరించెను.

అతఁడు పది పదియేనురోజులలోనే చూడమ్మ నియమావళి నుల్లంఘించెను. అతఁడు రాత్రి రెండుగంటలవఱకును కంటిలో పుస్తకము పెట్టుకొని కూరుచుండెను. పూఁటకూళ్లయింటినుండి అన్నపానముల రావించుకొనఁ దొడఁగెను.

చూడమ్మ మిగుల ప్రయత్నించి వంటలక్కచేత తానే అన్నపానము లంపఁగలిగెనుగాని నిదురకు ప్రొద్దుపోకుండ చేయఁజాలకపోయెను. ఈనియమమునుమాత్ర మతఁ డుల్లంఘించుటామె కుల్లాసజనకమే యాయెను.

మాణిక్య మిందులకు లోలోపలనే కంకుకొనెను గాని యిసుమంతయు పొక్కలేదు. ఋణములు, నష్టములు, కష్టములు, వంశగౌరవము లోనగువాని బాధలన్నిఁటిని ఆమె లోలోపలనే యనుభవించుట చక్కగా నేర్చుకొనెను.

(ఘ)

'సత్యసంధుఁడు సత్యసంధుఁ'డని లోకులేకాక ఋణదాతలుగూడ రామస్వామిని కొనియాడిరి. 'ధర్మరాజు' అని కొంద అతనికి బిరుదిచ్చిరి. 'కలియుగజాజలి' యని కొందఱు కీర్తించిరి.

చెన్నపురినుండి వచ్చిన సుబ్బారావు రామస్వామి ప్రస్తావించినంతమాత్రముననే చెన్నపట్టణములోని మేడలు మిద్దెలేకాక యిచటిమేడలను మిద్దెలను తన ఋణముక్రింద కట్టుకొని ఊరివెలుపట తన కున్న యొక చిన్న పూరింటిని రామస్వామికి దానము చేసెను.

ఈరీతిగా అప్పులలో మునిఁగిన రామస్వామికి జుట్టుమాత్రము కనఁబడెను.

లోకమునం దెపుడును రెండుపక్షము లుండక పోవు కావున "మేడలను మిద్దెలను మరలను మాయచేసి లోకులకు కొట్టి, ఒకటి కాదు, రెండు కాదు, పదిలక్షల డబ్బు కూఁతురిపేర దాఁచుకున్నాఁడు. నష్టమంతా తానే పంచుకున్నాఁడని ఘోషేకాని రేపు కూఁతురి ద్వారా లాభమంతా గుంజుకుంటాఁడు" అని కొందఱు అనకమానలేదు.

రామస్వామి రెండుపక్షములకును తలయొగ్గి సుబ్బారావు తన కొసఁగిన ఇంటియందు కాఁపురము పెట్టెను. కొలఁదికాలములో కూఁతురిని భార్యను తీసికొనిరాఁదలఁచెను.

సుబ్బారావు పరీక్షలో గెలుపొందుట ముందు చూచినది చూడమ్మ. ఆమె తానే ప్యాసయినటులు సంతసించెను. మాణిక్య మంతకంటే.

చూడమ్మ వెంటనే సుబ్బారావునకును, రామస్వామికిని తంతియిచ్చెను. దానికి ప్రతిఫలముగా వారి సంతోషమును ఆమె తంతివలననే యందుకొనెను.

కన్యలుకలవారు పలువు రతనిపరీక్షలో విజయముకొఱకు కాచుకొనికూరుచుండిరి. అతనికి తల్లి లేదు తండ్రిలేఁడు. పైవా రెవరును లేరు. అతఁడు బంగారు పిచ్చుక. పైఁగా పట్టభద్రుఁడు. ఎవ రతనికి పిల్లనిచ్చుట

కుమకరు? ఎవతె యతనిని చేసికొనవలయు నని యుబలాటపడదు?

అతనియింటిలో కన్యకలసంత యేర్పాటుచేయఁబడినటు లయిపోయెను. పల్లెలనుండి బస్తీల నుండి తండ్రులతో అన్నలతో తమ్ములతో కన్యలు వచ్చిపడు చుండిరి. 'సుబ్బారావుకు పెండ్లికూఁతురు ఇదివఱకే సిరపడిపోయింది. కట్నంకూడా ముట్టింది' అను ప్రవాదమును కన్యాదాత లందఱును వినుచుండిరిగాని వారి ప్రయత్నములనుమాత్రము వారు మానలేదు.

పలనాటినుండి చెంచయ్యా యను లక్షాధికారి పెండ్లికావలసిన తన కూఁతురిని, పెద్దకూఁతురిని, పెద్ద కొడుకును తీసికొని సుబ్బారావు సంతకువచ్చెను. కన్య చెంచయ్యావెనుకను, పెద్దకూఁతురు పెద్దకొడుకులు ముందును నిలువఁబడియుండిరి. కన్యకు పండ్రెండేండ్లు ఉండవచ్చును. పెద్దకూఁతురికి ఇరువది. ఆమె భర్త చిన్ననాఁడే పోయెను. దానివలన ఆమెశరీరమున బంగారునినుసు రెట్టిగా నుండెను. శరీరముగూడ హృష్టపుష్టముగా నుండెను. పెద్దకొడుకు పదునెనిమి దేండ్ల వాఁడు. అతనికి మెదడు తిన్నగా పెరుఁగలేదు. దాని లోటును శరీరము భర్తీచేసికొనెను.

చెంచయ్యా ఇటు లనెను—'వీఁడు మాపెద్దోఁడు. చదువుసంధ్యలు తక్కువ. కాకున్నా మాపల్లెటూళ్లలో మీచదువులు దిసుమతి కావుగదాండి! ఇది నాపెద్దపిల్ల; తల చెడింది. ఇదండి నాసంసారపు ముచ్చట.

'నా కాతా అంతా కట్నం పెటతాను. నడవళ్లన్నీ నడుపుతాను. ఇంకా తమ కోరికలు తెలపండి' అని నాణెమును చూచుకొనఁగలందులకు తన వెనుక దాఁగియున్నను పట్టపగటిని నట్టనడిరేయినిగాఁ జేసి వయిచుచున్న తన కూఁతురిని . మెల్లగా చేఁపను లాగినటులు ముందరికి లాగెను.

విధవపిల్ల తనయింట వంటలక్క యగుననియు, పెద్దపిల్లఁడు పాలేరుపని చేయఁగలఁడనియు సుబ్బారావు గ్రహించెను. ఇది యంతయు ఆర్థికముగా వాటముగనే యున్నదని యతఁ డనుకొనెనుగాని కన్య కాని పింపఁగనే అతని సౌందర్యబోధ కవమానము కలిగెను. ఏలయనఁగా చెంచయ్యా దేశవాళీమనిషి. స్వస్థాన వేష భాషలలో అతనికి లోభము మెండు.

పెండ్లికూఁతురి శిరస్సుమీఁద సూర్యుఁడును చంద్రుఁడును కలరు (బంగారపునగలు). బ్రహ్మరంధ్రము దిగువ అర్ధచంద్రుఁడు. జడక్రింద భూగోళములవలె జడకుప్పెలు. చెవులకు జూకాలు. ముక్కున అడ్డబాస. ఏఁబది సేర్ల బంగారపుకమ్ములు ఒడలంతయు ఓతప్రోతము లయియుండెను. ఆబంగారములోనుండి ఒకానొక నలుపు నిప్పులోనుండి పొగవలె కానిపించుచుండెను.

'చూడమ్మ సౌందర్యాగారమున కీపిల్ల దిష్టిపిడత' అని సుబ్బారా వనుకొనెను. ఇటు లనుకొనినను అతని యాకారముగాని, యింగితముగాని యిసుమంతయు తోఁకలేదు. 'ఆలోచించి ఉత్తరము వ్రాయింతును' అను మామూలుమాట అతఁ డనఁగనే చెంచయ్యా పిల్లికూనవలె వెడలిపోయెను. ఇటు లొకరొకరే తమతమ కన్యకలతో తిరిగిపోవుచుండిరి.

ఒకనాఁడు కుంచాల అంకమయ్యా కూఁతురి సౌందర్యమును ప్రదర్శించుటకు సాహసించి సుబ్బారావింటికి వెళ్లెను. సుబ్బారా వెదురువచ్చి యెమ్మెల్సీని లోనికిఁ గొంపోయెను. 'అంకమయ్యాగారి కూఁతురు అన్నివిధాలా చూడకు చెల్లెలు' అని అతఁ డనుకొనెను.

రెండుమూడు గంటలసేపు వారు మాటలాడుకొనిన మాటల సారాంశము ఇది: 'నాణెము చెలామణి యాయెను. కాని బేరము తెగలేదు. అదియును తొందరగనే తెగఁగలదు. ఏలయనఁగా పెండ్లికొమార్తమాతామహి చాల ధనవతి. ఆమె కెవరును లేరు.

పెండ్లి పరాసురాజ్యమునందుఁగాని, మొగలాయి రాజ్యమునందుఁగాని ఒకరోజు జరుగును. అయిదురోజులింటికడ జరుపు పెండ్లికగు వెచ్చములో ఈయొకరోజు పెండ్లివెచ్చమును తీసివేయఁగా మిగిలిన ధనము పెండ్లికొడుకుకు చేతికట్నము. మగపెండ్లివారివెచ్చ మంతయు ఆఁడుపెండ్లివారే భరింపఁగలరని వేఱుగా తెల్పనక్కఱయుండదు.'

(౫)

తంతి అందినవెంటనే సుబ్బారావు స్వయముగా వచ్చి పాణిగ్రహణము చేయఁగలఁడని చూడమ్మ ఆసించెనుగాని దానికిబదులుగా రామస్వామివచ్చెను. సుబ్బారావు రాకున్నను అతఁడు పరీక్షలో గెలు పొందినందులకు వారు విందు కావించుకొనిరి.

తనకూఁతురు ఇంటికిపోవుద మని నోరు పాఱ వయిచుకొనకముందే రామస్వామి పయనము తూఁగించెను. నిదురలేకయే వారందఱును మూడవతరగతిబండి నుండి దిగిరి. రైలుదిగఁగనే చూడమ్మకును మాణిక్యమునకును ఆశ్చర్యవిషాదము లుదయించెను. ఏలయనఁగా వారి సొంతమోటారు స్టేషనుకురాలేదు. అది రాకపోయినను సుబ్బారావయినను తనకారు తీసికొని రాలేదు. మఱియొక విశేష మేమనఁగా రామస్వామి గుఱ్ఱపుబండినయినను కాదు, ఎద్దుబండిని బాడుగకు కట్టించెను. ఇంకొకవిచిత్ర మేమనఁగా బండి తమయింటిదారిని బోక మఱియొకదారిని బడిపోవుచుండెను.

'బండీ పాఁతపేటలోకిపోతూంది, జనములవారి వీథిలోకి పోనీ' అని మాణిక్యమనెను.

బండివాఁడు నొచ్చుకొని యిట్టులనెను—'అయ్యగోరు పాఁతపేటకు తోలమన్నారండీ.'

'పాఁతపేటలో ఏముంది?'

బండివెనుక తలవంచుకొని నడచి వచ్చుచున్న రామస్వామి యాతూరి యిట్టులు సమాధానముచెప్పెను: 'మనయిల్లు సుబ్బారావుకు కట్టి అప్పు తీర్చాను. పాఁతపేటలో ఒకయిల్లు అతఁడు మనకు ఉచితంగా ఇచ్చాఁడు.'

మాణిక్యముగుండెలలో రాయిపడెను. ఆమె కన్నులనుండి జలధార లారంభించెను.

బండివాఁ డిట్టు లనెను—'అయ్యోర్లు దర్మరాజులు కామట్టి దమ్మిడీలతో ఋణాలు తీర్చేశారు. బాపనయ్యగారు దివాలాతీసి రెండులచ్చల ఆస్తిపరులయ్యారు. రత్తంగోరుమటుక్కు రత్తంగోరు ఉన్నవీ లేనివీ కలబోసి పదిలచ్చలికి లెక్క చెప్పిఅయిదులచ్చలు అంకాలుగారి యెనకేసుక్కుండారు. రాంసాంయిగోరు సత్తెఅరిచ్చందుడి కాలంవోరు కామట్టి సుబ్బారావుగారు వొద్దన్నా లాబాలు ఆయన కిచ్చేసి యీరేసుగోరికి తామిచ్చినమాట నిలఁబెట్టుకున్నారు. దర్మరాజులల్లే అరణ్యావాసం మొదలెట్టి మాబస్తీకల్లా సత్తావతారంగా మాపేటలో వెలిశారు. మాకు మీరే దేవతలు. దుక్కపడకుండమ్మా దుక్కపడకుండి. కట్ట కాలం.'

ఈమాటలు విని మాణిక్యము కన్నీటిని కొనగోటితో చిమ్మివేసెను. 'చెడ్డకాఁపురమునకు ముప్పేమిటి?' అని యామె లోలో ననుకొనెను.

కొంతసేపటికి వారిబండి యొకగొందిలో ప్రవేశించెను. దారి కిరువైపులను మేఁకలును, గొఱియలును పరుండియుండెను. చెడిపోయినబండ్లు అటునిటు పడియుండెను. కమ్మరకొలిమిలోని బూడిద ఎగిరి వచ్చి కన్నులను, ముక్కులను కమ్ముకొనుచుండెను. ఆప్రదేశమేనాఁడును మునిసిపాలిటీవారి మొగ మెఱుఁగదు.

బండి యాఁగఁగనే రామస్వామి యింటితాళము తెఱచెను. చూడమ్మయును మాణిక్యమును ఆయింటిలోనికి పోనెఱవినట్టులు వాకిటనే కొంతసేపు నిలిచిరి. బండివాఁడు సామాను లోపలఁ బెట్టినపిదప తలవంచుకొని తల్లిబిడ్డ లిరువురును గృహప్రవేశ మయిరి.

బండివాఁడు బాడుగ అడుగకుండఁగనే వెళ్లిపోవుచుండెను. రామస్వామి వెలుపలికి వచ్చి వానిని పిలిచెను. పిలుపు వినఁబడఁగనే యతఁడు మఱింతవడిగా బండితోలుకొని అదృశ్యుఁడయిపోయెను. అనంత మగు ఆశూన్యమునందు నిలువఁబడిన రామస్వామికనులనుండి బాష్పములును, కంఠమునుండి యొకానొక ధ్వనియును వెలువడి వెంటనే నిరుద్ధమాయెను.

సూర్యచంద్రు లిరువురును కట్టివేయఁబడిన ఆ యింటిలో నెన్నఁడును ఎండకన్నెఱుఁగని ఆతల్లిబిడ్డ లెట్టులు ప్రొద్దు గ్రుంకించిరో వారికే తెలియవలయును.

పగలంతయు సూర్యునిచే పరిశోధింపఁబడిన •ఆయిల్లంత యు నిపుడు చంద్రునిపర మాయెను.

ఈ పరిణామ మంతయు చూడమ్మను కదలించఁ జాలియుండలేదు. సుబ్బారావును చూడఁబోవ తలి దండ్రుల యనుమతి నడుగుట ఆమెకు కొంచెము లేఁత గాఁ దోఁచినను అది విధి యాయెను. ఆమె కోరుటయే తడవుగా వారి యంగీకారమును బడయఁగలిగెను.

క్రొత్తగా వెల్లవేయఁబడిన రెండుమేడ లావెన్నె లలో తళతళలాడుచు ఆమెమీఁద గాంభీర్యమును ప్రక టించెను. మాట్లాడకుండ మేడ యెక్కుచు చూడమ్మ నిండుగంగవలె కలకలలాడెను.

చంద్రుఁ డుదయించెను. నిండుఁబున్నమ. పండు వెన్నెల. తలిదండ్రుల యాశీర్వాదము. కోరుకొనిన కొమరుఁ బ్రాయమువాఁడు. గంధర్వకన్యవలె చూడమ్మ మేడయెక్కను.

సుబ్బారావు వెలవెలపోయి గాంభీర్యము తెచ్చు కొని చేతులు జాఁపుచు ఎదురువచ్చెను.

'అక్కడనే అక్కడనే' అని చూడమ్మ తర్జని తో చూపెను. జంకి సుబ్బారా వచటనే నిలువఁబడెను.

'మన పెండ్లికి సుముహూర్త మెపుడు?' అని చూడమ్మ అనెను.

'ఇంకా నీకు పెళ్లేమిటి, బారసాల చేయాలి గాని.' అని సుబ్బారా వనెను.

'తమరు ఏమిచేయింపఁదలఁచికొనినను చేయింపఁ గలరు. కాని లోఁగడ మీరు ఇచ్చిన మాటను చెల్లింపఁ గోరెదను.' అని చూడమ్మ యనెను.

సుబ్బారావు శుభలేఖ యొకటి తీసి చూడమ్మ చేతిలోఁ బెట్టి యిటు లనెను—'నేనే వచ్చి మిమ్మల్ని పిలవాలని అనుకుంటుండంగా నీవే వచ్చావు. అ దల్లా ఉండనీ,

అందఱూ మీనాయన లవుతారా? దానికేం గాని పెండ్లిమాటలే రాకమునుపు నీవు నాతో ఒకటి తప్పు చేశావు. ఇకముందు ఇంకోళ్లతోఁగూడా చేస్తా వంటానికి ఇదే పరమప్రమాణం. ఇటువంటి నీకు పెళ్లేమిటి?